

การผสมกลมกลืนวัฒนธรรมของคู่สมรส
ที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมในขอนแก่น
Assimilate of Cross-Cultural Marriage in Khon Kaen

มานะ นาคำ

Mana Nakham

สาขาวิชาสังคมศาสตร์

Department of Social Science

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Faculty of Humanity and Social Science

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University

บทคัดย่อ

การวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมถึงการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การผสมผสานความรู้ในการดำเนินชีวิต โดยใช้แนวคิดพหุวัฒนธรรมที่มองว่าวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ แต่วัฒนธรรมเป็นการสร้างขึ้นทางสังคมและประวัติศาสตร์ มีการเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรมผ่านการเคลื่อนย้ายแรงงาน การแต่งงาน การท่องเที่ยว ผู้คนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และผสมผสานทางวัฒนธรรมกันโดยตลอด ครอบครัวที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมเป็นการอยู่ร่วมกันโดยมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม จึงน่าสนใจการผสมกลมกลืน การปรับตัว ความเสมอภาคและความขัดแย้งทางวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันในครอบครัวและสังคม ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้นำชุมชนเพื่อแนะนำให้รู้จักครอบครัวที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น 17 ครอบครัวที่มีความแตกต่างหลากหลายด้าน

อาชีพ วัยและประเทศของสามีชาวต่างชาติ ผลการศึกษาพบว่าครอบครัวแต่งงานข้ามวัฒนธรรมได้เรียนรู้ความแตกต่างและผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมโดยการปฏิสัมพันธ์กันในครอบครัวและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเรียนรู้ความเสมอภาคในการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม การผสมผสานความรู้ในการผลิตทางการเกษตรและการตลาด เรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมในการปฏิบัติต่อปัญหาภาวะโลกร้อน รวมทั้งวัฒนธรรมการตั้งคำถามและการถกเถียงต่อภาวะโลกร้อนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันในสังคมที่สามารถถกเถียงกันได้ด้วยเหตุผลทางวิชาการเพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้เจริญงอกงามขึ้นและหาข้อตกลงทางการปฏิบัติซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันในสังคม

คำสำคัญ: การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม, พหุวัฒนธรรม, การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

Abstract

The objective of this research is to study the relationships between cross-cultural marriage families in accepting various cultural differences, assimilating, and combining knowledge as a guideline of practice in their daily lives. Multiculturalism was applied in the research. Culture is not nature. Culture is created in society and history. Culture is transferred by migration, marriages, and tourism. People exchange and assimilate into the culture. Cross-cultural marriage families live in a plural culture. How do they assimilate, adapt, equal and conflict in culture? The researcher applied qualitative research by interviewing key informants who are the leaders of communities and selected case studies of 17 cross-cultural marriage families in Khon Kaen province. Husbands of case studies have different occupations, ages, and nations. The study found that cross-cultural marriage families learned about interaction culture and assimilate creation in relation to their families and society. They have learned equality in the social relation of people. They applied new knowledge with their own knowledge and skills in products and marketing. They have a relation of production and market in communities and networks. Although they have learned different views on global warming issues. They create space for sharing and conclusions together.

Keywords: cross-cultural marriages, multicultural, assimilate

บทนำ

อรวรรณ โพธิตา (2556) ได้ศึกษาการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ กรณีศึกษาของคณาธิการบริหารส่วนตำบลหนองกุงธนาสาร อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีคู่สมรสของสตรีอีสานแต่งงานกับชาวตะวันตกเป็นจำนวนมากและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากสถิติของชุมชนในเขตตำบลหนองกุงธนาสาร อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่นในปีพ.ศ. 2556 มีสตรีที่แต่งงานกับชาวตะวันตกจำนวน 131 คน ทั้งสตรีที่จดทะเบียนสมรสและสตรีที่อยู่กินกับชาวต่างชาติโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส หญิงไทยที่แต่งงานกับชาวต่างชาติในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกุงธนาสาร ส่วนใหญ่อายุ 41-50 ปี จำนวนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 64.70 รองลงมาที่มีจำนวนเท่ากันคืออายุ 30-40 ปี และอายุ 50 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 35.30 ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 58.82 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 17.65 มัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 11.77 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงคิดเป็นร้อยละ 5.88 และผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีร้อยละ 5.88 อาชีพหลังแต่งงานของผู้หญิงไทยจำนวนมากที่สุดเป็นแม่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 41.18 รองลงมาทำธุรกิจส่วนตัวคิดเป็นร้อยละ 29.41 สามีชาวต่างชาติเป็นชาวเยอรมัน อเมริกา และอังกฤษ เป็นต้น อายุระหว่าง 50 ปีขึ้นไปมากที่สุด รองลงมาคืออายุ 41-50 ปี ทั้งนี้มีการประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวมากที่สุด รองลงมาลงมากคือรับจ้างทั่วไป พนักงานบริษัท และผู้เกษียณอายุจากการทำงาน

คู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยเฉาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย การอยู่ร่วมกันของภรรยาชาวชนบทอีสานกับสามีชาวตะวันตกมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม จึงน่าสนใจว่ามีการปรับตัว การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างไร แนวคิดพหุวัฒนธรรมน่าเป็นประโยชน์ในการศึกษาทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมในการยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนวัฒนธรรมและความรู้ ความขัดแย้ง ความเสมอภาคของการอยู่ในสังคม การศึกษาวิถีชีวิตในการใช้ชีวิตร่วมกันของคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรม การเรียนรู้และการผสมผสานวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ประสบการณ์ที่เรียนรู้

วัฒนธรรมตะวันตกส่งผลต่อผู้หญิงไทยอย่างไร ผู้คนเหล่านี้เป็นพลเมืองไทยที่มีความคิด ความปรารถนาที่ต้องการเห็นสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การเข้าใจความคิดและแรงปรารถนาของคนไทยที่มีหลากหลายทำให้เราอยู่ร่วมกันอย่างเคารพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันย่อมนำมาสู่การอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) กล่าวถึงแนวคิดพหุวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ แต่วัฒนธรรมเป็นการสร้างขึ้นทางสังคมและประวัติศาสตร์ มีการเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรมผ่านการเคลื่อนย้ายแรงงาน การแต่งงาน การท่องเที่ยว เป็นต้น ผู้คนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และผสมผสานทางวัฒนธรรมกันโดยตลอด ทำให้วัฒนธรรมมีลักษณะที่ซับซ้อนและหลากหลายไม่มีวัฒนธรรมที่บริสุทธิ์ผุดผ่องเป็นลักษณะของพหุวัฒนธรรมในสังคม ทั้งนี้การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมพิจารณาจากปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจริงของความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมซึ่งมักอยู่ภายใต้กรอบของโลกาภิวัตน์ที่มีการข้ามชาติของวัฒนธรรมเพราะวัฒนธรรมในพื้นที่กายภาพหนึ่งๆไม่ได้มีอิทธิพลเฉพาะในพื้นที่นั้นๆ แต่ยังแพร่กระจายและส่งอิทธิพลรอบงำไปยังพื้นที่อื่นๆ ด้วย

ฐานคิดสำคัญที่สุดของการยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมคือ การให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ที่แตกต่างกัน ยอมรับการแสดงตัวตนไม่ได้มีเพียงฝ่ายเดียวเป็นผู้นิยม ทุกคนสามารถช่วงชิงความหมายในการนิยามวัฒนธรรมได้ วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนเวทีหรือพื้นที่ทางสังคมที่มีการช่วงชิงความหมายกันของผู้คนในสังคม เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคม การมองความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากกรอบปฏิบัติในชีวิตประจำวันจะเชื่อมโยงกับการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ทั้งนี้การเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ผู้คนได้แสดงออกในความแตกต่างทางวัฒนธรรมทำให้มองเห็นความเป็นมนุษย์ของคอนอื่น ยอมรับให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากความแตกต่างหลากหลาย เปิดให้มีการโต้เถียงกัน ในความพยายามสร้างข้อตกลงหรือสิ่งที่ยอมรับได้ในขณะใดขณะหนึ่งร่วมกัน เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ผู้คนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้น

ในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ ชนชั้นและวัฒนธรรมเกิดจากการเคลื่อนย้ายทางสังคม การอพยพของประชาชนเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีขึ้น การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมส่วนหนึ่งเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามความแตกต่างทางวัฒนธรรมอาจนำมาสู่ความขัดแย้ง การถูกดูถูกแสดงความจริงเกี่ยวกับชาติพันธุ์ วัฒนธรรมท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความรู้ท้องถิ่นได้ แนวคิดพหุวัฒนธรรมให้ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมของชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่หลากหลายแตกต่างกัน ศึกษาการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การปรับตัว ความขัดแย้ง ความเสมอภาคของคนในสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม (ชยันต์ วรรณนะภุติ, 2555)

ผู้วิจัยใช้แนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษาคู่สมรสข้ามวัฒนธรรมศึกษาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และผสมผสานทางวัฒนธรรมจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวันและเชื่อมโยงกับการสร้างพื้นที่ทางสังคม ศึกษาการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การปรับตัว ความขัดแย้ง ความเสมอภาคจากการที่มีประสบการณ์ในสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมส่งผลต่อความคิดแรงปรารถนาและการปฏิบัติการในสังคมอย่างไร

พัชรินทร์ ลาภานันท์ (2549) กล่าวถึงการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมว่าจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 หลังสนธิสัญญาบาวริง (พ.ศ. 2428) เปิดโอกาสให้คนจีนที่อพยพเข้ามาในเมืองไทย ขยายบทบาทไปสู่กิจการการค้าขาย เหมืองแร่ ช่างฝีมือและแรงงานในกิจการต่างๆ นอกจากนี้ทางการไทยยังดึงเอาชาวจีนชั้นหัวกะทิเข้ามาเป็นข้าราชการให้มีศรัทธา บรรดาคักดีตามระบบของไทย ชาวจีนที่อพยพเข้ามาเกือบทั้งหมดเป็นชายฉกรรจ์ จึงแต่งงานข้ามวัฒนธรรมกับผู้หญิงไทย โดยชาวจีนเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อประโยชน์ทางการค้าและธุรกิจ ปรับตัวเข้ากับพุทธศาสนาแบบไทยได้เป็นอย่างดี การมีภรรยาคนไทยนอกจากจะมีผู้ติดต่อการค้ากับลูกค้าคนไทยแล้วยังทำให้กู้เงินได้ง่ายขึ้นด้วย นอกจากนี้รัฐบาลไทยไม่มีนโยบายกีดกันลูกจีนที่เกิดจากการแต่งงานระหว่างชายจีนกับผู้หญิงไทยเพื่อสะท้อนความเป็นพวกเดียวกัน ที่กล่าวมาเป็นการแต่งงานระหว่างคนต่างเชื้อชาติที่อยู่ในสังคมเดียวกันคือสังคมไทย

อย่างไรก็ตามยังมีการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมระหว่างคนต่างเชื้อชาติที่เป็นการแต่งงานข้ามพรมแดนระหว่างผู้ที่อยู่ต่างสังคมกันภายใต้บริบทของการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภาคบริการและการท่องเที่ยว ปรากฏการณ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติของผู้คน ทุน สินคำ เทคโนโลยี รวมทั้งจินตนาการในโลกโลกาภิวัตน์นี้ได้รับความสนใจในแวดวงวิชาการมากขึ้น ผู้หญิงไทยที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมกล้าที่จะต่อรองหรือตั้งคำถามกับค่านิยมและประเพณีปฏิบัติบางเรื่องในสังคมไทย จึงน่าสนใจศึกษาคู่สมรสที่เป็นผู้หญิงชนบทอีสานกับชายต่างเชื้อชาติที่กลับมาใช้ชีวิตในสังคมไทย จากประสบการณ์ที่ผู้หญิงชนบทอีสานได้อยู่ในวัฒนธรรมตะวันตกที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของถิ่นกำเนิดส่งผลความคิดและจินตนาการอย่างไรทางสังคมและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสามีชาวต่างชาติที่มาอยู่ในสังคมไทยมีความคิดอย่างไรต่อสังคมไทยและสิ่งแวดล้อมทั้งทางความคิดและการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมระหว่างผู้หญิงชนบทอีสานกับชายชาวต่างชาติโดยปัจจุบันผู้หญิงอีสานกลับมาใช้ชีวิตในบ้านเกิด โดยสามีชาวต่างชาติมาอยู่ด้วยกันในชนบทอีสานหรือบางคนมาอยู่ในช่วงฤดูหนาวของประเทศตนเอง ภรรยาชาวอีสานได้ไปอยู่ในสังคมตะวันตกเป็นช่วงๆ และมีบางคนที่ไปทำงานและใช้ชีวิตในสังคมตะวันตกเป็นเวลาหลายปี ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างของคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมโดยการแนะนำต่อๆ กันไป ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเจ้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 7 คนในพื้นที่ที่มีคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมอาศัยอยู่จำนวนมาก ผู้นำและเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแนะนำนักวิจัยให้รู้จักคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมรวมทั้งคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมแนะนำให้รู้จักคู่สมรสต่อๆ กันไปจำนวน 17 ครอบครัวในพื้นที่อำเภอเมืองขอนแก่น และอำเภอต่างๆ ในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ตำบลชนวน อำเภอหนองนาคำ ตำบลหนองกุงชนวน อำเภอภูเวียง ตำบลข้าวเรียง อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยสัมภาษณ์ภรรยาคนไทยและสามีชาวต่างชาติที่อยู่ในพื้นที่พร้อมการสังเกตแบบมีส่วนร่วมถึง

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมที่มีต่อกันและความสัมพันธ์กับสังคม ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้แนะนำผู้วิจัยต่อคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสและผู้วิจัย สร้างความเข้าใจและไว้วางใจในการวิจัยเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ มิได้มุ่งประโยชน์อื่นใด ผู้วิจัยขอใช้นามสมมุติเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อผู้ถูกวิจัย

ผลการศึกษา

คู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมได้ใช้ชีวิตร่วมกันทั้งในสังคมไทยและสังคมตะวันตก มีโอกาสใช้ชีวิตในสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม การใช้ชีวิตร่วมกันเกิดการเรียนรู้และผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างกัน ผ่านการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม การทำการผลิตร่วมกัน รวมทั้งเรียนรู้ความคิด การปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่สะท้อนความคิดการมองสังคมและสิ่งแวดล้อม

คู่สมรสผสมกลมกลืนวัฒนธรรมความเสมอภาคทางสังคม

สามีชาวต่างชาติและภรรยาชาวอีสานยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม เปิดใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แลกเปลี่ยนทำความเข้าใจวัฒนธรรมจากการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันของสามีชาวต่างชาติกับภรรยาชาวอีสานร่วมกับครอบครัวของทั้งสองฝ่ายในถิ่นกำเนิดของกันและกัน โดยผู้หญิงชาวอีสานพบกับชาวตะวันตกในเมืองท่องเที่ยว เช่น สุขุมวิท กรุงเทพมหานคร พัทยา ชลบุรี เป็นต้น เป็นการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของผู้หญิงอีสานกับชาวต่างชาติในเบื้องต้น เมื่อยอมรับตกลงที่จะใช้ชีวิตร่วมกันและได้ใช้ชีวิตในบ้านเกิดของกันและกันก่อให้เกิดการเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม เกิดการยอมรับและผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกันมากขึ้น

การใช้ชีวิตในเมืองท่องเที่ยวร่วมกับสามีชาวต่างชาติอาจรู้สึกว่าเป็นความสัมพันธ์เพื่อมิติทางเศรษฐกิจที่ภรรยาหวังรายได้จากสามี แต่เมื่อสามีชาวต่างชาติได้มาใช้ชีวิตประจำวันที่บ้านเกิดของภรรยาทำให้เห็นได้ว่าครอบครัวภรรยาต้องดิ้นรนทำมาหากินอย่างเต็มที่ไม่ได้รอเงินที่ได้จากสามีชาวต่างชาติเท่านั้น ก่อให้เกิดความ

สัมพันธ์ที่ดีระหว่างสามีชาวต่างชาติกับครอบครัวภรรยาคนไทย สามีชาวต่างชาติให้เงินรายเดือนแก่ภรรยาเพิ่มขึ้นและยินดีสนับสนุนการลงทุนในการทำมาหากินของครอบครัวภรรยา เช่น เมื่อเห็นว่าครอบครัวภรรยาทำอะไรทำมาจำเป็นต้องใช้รถไถนา สามีชาวต่างชาติยินดีซื้อรถไถนาให้ใช้ทำนาทำไร่และรับจ้างไถนาให้ชาวบ้านในชุมชน

“ครอบครัวที่มีพี่น้องรวม 3 คน โดยพี่สาวและน้องสาวมีครอบครัวแล้วใหม่ๆ สามีชาวอังกฤษไม่เข้าใจว่าทำไมตนเองต้องดูแลพ่อแม่ พี่น้องด้วย หวังเงินทองจากเขาหรือเปล่า สามีชาวอังกฤษขอมายเยี่ยมบ้านเกิดตนเองไม่ยากให้มา อยากรอยู่ด้วยกันที่พ่ยามากกว่าเพราะเกรงว่าเขาจะมาเห็นความยากจนของครอบครัว อยากรก็ตามได้ตัดสินใจพาสามีให้มาเห็นความเป็นจริงของครอบครัว ทำให้สามีพบว่าทุกคนในครอบครัวไม่ได้งอมืองอเท้า ทุกคนต่างดิ้นรนทำมาหากิน ทำนา ทำไร่ รับเหมาก่อสร้างและทำธุรกิจขายน้ำดื่มในชุมชนที่มีกว่า 700 ครัวเรือน ทุกคนต่างขยันขันแข็งในการทำมาหากิน สามีชาวอังกฤษจึงสนับสนุนการซื้อรถไถนาให้ครอบครัวใช้ในการทำไร่ทำนาและพี่เขยขับรับจ้างไถนาให้คนอื่นในชุมชน สามีชาวอังกฤษยังถามอีกว่าจะซื้อรถตัดอ้อยหรือไม่ เพราะครอบครัวทำไร่อ้อยด้วย แต่รถตัดอ้อยราคา 10-12 ล้านบาท การจะลงทุนซื้อรถตัดอ้อยต้องเป็นการทำไร่อ้อยในพื้นที่จำนวนมากเป็นร้อยไร่ไว้จึงจะคุ้มกับการลงทุนครอบครัวจึงไม่ซื้อรถตัดอ้อย” (สัมภาษณ์นางสนอง, 19 มกราคม 2562)

สามีชาวต่างชาติเรียนรู้วัฒนธรรมการดูแลพ่อแม่ญาติพี่น้องของครอบครัวคนไทยที่เต็มไปด้วยความอบอุ่น เป็นการดูแลช่วยเหลือกันของเครือญาติ เมื่อไปเยี่ยมครอบครัวสามีที่ต่างประเทศภรรยาคนไทยเห็นสามีใส่ใจในการดูแลครอบครัวสร้างปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกที่แยกครอบครัวออกไปแล้วที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น เช่น มีการปาร์ตี้ภายในครอบครัว แต่ก่อนเมื่อแยกครอบครัวไปแล้วต่างคนต่างอยู่ไม่ได้ติดต่อกันมากนัก การเรียนรู้วัฒนธรรมการดูแลช่วยเหลือกันของญาติพี่น้องซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชนของไทย สามีชาวต่างชาติชื่นชมในวัฒนธรรมจึงผสมกลมกลืนวัฒนธรรมโดยปฏิสัมพันธ์กับญาติพี่น้องมากขึ้น นอกจากนั้นสามีชาวต่างชาติหลายคนชักชวนญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมาเที่ยวในชุมชนเพื่อเข้าร่วมงานบุญประเพณีของชุมชนอีสาน เช่น บุญบั้งไฟ งานบวช งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น แทนที่ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงจะมาเที่ยวในเมืองท่องเที่ยวอย่างเดียวเหมือนแต่ก่อน

ภรรยาชาวอิสานได้เรียนรู้วัฒนธรรมของชาวตะวันตกจากการใช้ชีวิตกับสามี ชาวต่างชาติที่ประเทศตะวันตกในช่วงเวลาหนึ่ง บางคนใช้ชีวิตและทำงานอยู่ในสังคมตะวันตกนับสิบปีได้สะท้อนความคิดว่าชื่นชมวัฒนธรรมตะวันตกที่มองว่าทุกคนเท่าเทียมกัน ทุกคนต้องรับผิดชอบหน้าที่การงานของตนเองอย่างเที่ยงตรง คนเรามีคุณค่าจากการทำงานที่มีความรับผิดชอบและเที่ยงตรง ไม่เลือกปฏิบัติระหว่างหัวหน้ากับลูกน้องต้องเท่าเทียมกัน ไม่ได้แบ่งว่าเป็นงานระดับสูง งานระดับต่ำ ถ้าทำผิด 3 ครั้ง ถูกเชิญออกจากงานได้ เมื่อเกิดข้อบกพร่องทุกคนมีสิทธิถูกตำหนิและวิพากษ์วิจารณ์ได้ ไม่ว่าจะเป็นเจ้านาย ลูกน้อง เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้บริหาร ประชาชน ทุกคนเท่าเทียมกันในการแสดงเหตุผลของตนเอง

ในขณะที่สังคมไทยไม่ค่อยเปิดโอกาสให้เด็กได้เที่ยงแสดงเหตุผลโต้แย้งผู้ใหญ่ ได้อย่างเท่าเทียมกันนักยังอยู่ในวัฒนธรรมเคารพผู้อาวุโส ในสังคมตะวันตกเปิดโอกาสให้เด็กโต้แย้งผู้ใหญ่ได้ด้วยเหตุผลถือเป็นเรื่องธรรมดา อย่างไรก็ตามเด็กเยาวชนต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ถ้าเด็กอายุยังไม่ถึงเกณฑ์ไม่สามารถขับรถและไม่สามารถดื่มแอลกอฮอล์ได้ เป็นต้น แต่ในสังคมไทยเด็กอายุไม่ถึงเกณฑ์ที่รถจักรยานยนต์ให้เห็นทั่วไป วัฒนธรรมในการใช้รถใช้ถนนคนขับรถยนต์ต้องให้โอกาสคนเดินข้ามถนนก่อน พนักงานขับรถสาธารณะต้องมีการตรวจวัดแอลกอฮอล์ ถ้าแอลกอฮอล์เกินกำหนดเครื่องยนต์ของรถจะสตาร์ทไม่ติด ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของผู้ใช้รถสาธารณะ วัฒนธรรมการเคารพกฎเกณฑ์ที่สังคมสร้างขึ้นร่วมกันโดยทุกคนต้องถือปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ทุกคนปฏิบัติตามกฎหมายที่มีความศักดิ์สิทธิ์บังคับใช้อย่างเท่าเทียม ซึ่งยังเป็นวัฒนธรรมที่ต้องสร้างขึ้นในสังคมไทย (สัมภาษณ์นางนิต, 29 มกราคม 2562) ภรรยาชาวอิสานเรียนรู้วัฒนธรรมความเสมอภาค เท่าเทียมกันของผู้คน ใฝ่ฝันอยากให้วัฒนธรรมการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันเกิดขึ้นในสังคมไทย

เมื่อประชาชนทำงานมีรายได้ต้องจ่ายภาษีให้รัฐร้อยละ 30- 40 ของรายได้เพื่อรัฐนำไปจัดสวัสดิการให้แก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน เช่น ที่อยู่อาศัย การมีงานทำ การศึกษา การสาธารณสุข การขนส่งสาธารณะ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น ประชาชนเสียภาษีให้รัฐในอัตราที่สูงแล้วเมื่อสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยรัฐต้องมีระบบในการดูแลผู้ป่วย ไม่ถึงภาวะการดูแลผู้ป่วยให้ครอบครัวของประชาชนตามลำพัง เช่น

การดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง ผู้ป่วยติดเตียง รัฐจะมีพยาบาลมาช่วยดูแลให้ที่บ้าน เป็นต้น ในสังคมไทยการดูแลสุขภาพในครอบครัวที่เจ็บป่วยตกอยู่กับครอบครัวเป็นหลัก บางครั้งสมาชิกในครอบครัวต้องลาออกจากหน้าที่การงานเพื่อมาดูแลญาติพี่น้องที่ป่วยเรื้อรัง (สัมภาษณ์สามีชาวต่างชาติและนางลัย, 2 ตุลาคม 2561) ระบบสวัสดิการที่รัฐต้องดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชนชนโดยถ้วนหน้าเป็นสิทธิที่ประชาชนต้องได้รับอย่างเท่าเทียมกัน เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ภรรยาคนไทยได้เรียนรู้จากสังคมตะวันตกและปรารถนาจะให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยการที่ใช้ชีวิตร่วมกันในประเทศบ้านเกิดของสามีและภรรยา สามีชาวต่างชาติจะมาพักกับครอบครัวในไทยปีละประมาณ 3 เดือนโดยพักงานช่วงฤดูหนาวในประเทศตนเองมาอยู่เมืองไทยช่วงปีใหม่ เมื่อเข้าสู่ฤดูร้อนของเมืองไทยจะเดินทางกลับประเทศ แต่หลายครอบครัวที่สามีชาวต่างชาติเกษียณจากการทำงานมาใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวภรรยาในประเทศไทย โดยภรรยาคนไทยเดินทางไปใช้ชีวิตในประเทศตะวันตกกับสามีเป็นช่วงๆ บางรายเคยไปทำงานอยู่ในประเทศตะวันตกนับสิบปีได้เรียนรู้ว่าวัฒนธรรมไทยมีความแตกต่างกันกับวัฒนธรรมตะวันตก มีการเปรียบเทียบวัฒนธรรมในสังคมที่มีความแตกต่างกัน ภรรยาคนไทยมีความปรารถนาอยากให้สังคมไทยเรียนรู้วัฒนธรรมที่ผู้คนมีความเท่าเทียมกัน ระบบการเก็บภาษีเงินได้ในอัตราก้าวหน้าคนมีรายได้สูงต้องเสียภาษีในอัตราที่สูงตามไปด้วย รัฐน่าจะประมาณการจัดสวัสดิการให้ประชาชนให้มีหลักประกันในชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ดีถ้วนหน้า สิ่งเหล่านี้คือความปรารถนาของภรรยาคนไทยที่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมจากการใช้ชีวิตในสังคมตะวันตก มีความปรารถนาให้สังคมไทยมีความเท่าเทียมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ภรรยาชาวอิสานได้บอกเล่าเรื่องราวสะท้อนความคิดแก่ญาติพี่น้องและผู้คนในชุมชน เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมที่อยากให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปตามความปรารถนาดังกล่าว เรามีประชาชนที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ในโลกกว้าง พวกเขาได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย ต้องการความมีเหตุผล ผู้คนมีความเท่าเทียมกัน ได้รับสวัสดิการจากรัฐเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี ความคิดเหล่านี้กระจายอยู่ในชุมชนต่างๆในสังคมไทย สังคมไทยมองเห็นการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้และตอบสนองอย่างไร เป็นคำถามที่สังคมไทยต้องเผชิญในปัจจุบันและในอนาคต

ปฏิบัติการผสมผสานความรู้เพื่อการผลิตและตลาด

ภรรยาชาวอีสานคนหนึ่งจากครอบครัวยากจนที่ต้องดิ้นรนทำมาหากินเป็นแม่ค้าขายปลาในตลาดสดได้ติดต่อกับชาวต่างชาติทางอินเทอร์เน็ตและได้ตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกับสามีชาวนิวซีแลนด์ที่ประกอบกิจการฟาร์มโคนม หลังจากไปใช้ชีวิตในนิวซีแลนด์ได้ระยะหนึ่งจึงตัดสินใจขายกิจการกลับมาลงทุนทำฟาร์มโคนมเนื้อที่เมืองไทย โดยหาซื้อที่ดินทำฟาร์มปศุสัตว์บนพื้นที่ 50 กว่าไร่ เลี้ยงวัวแม่พันธุ์ 4 พันธุ์ ได้แก่ บราห์มัน แองกัส ชาร์โรเลส์ และวากิว ลูกวัวตัวผู้ที่ออกมาจะขุนขายเป็นวัวเนื้อให้สหกรณ์หนองสูง จังหวัดมุกดาหารปีละ 100 ตัว นอกจากนั้นยังขายวัวขุนให้สหกรณ์ที่จังหวัดนครพนมและสุรินทร์อีกรวมตลาดรับซื้อโคขุน 3 แห่งที่รับไปฆ่าและเนื้อวัวเพื่อจำหน่ายเป็นเนื้อคุณภาพสูงให้ภัตตาคาร

การทำฟาร์มวัวเนื้อในช่วง 1-7 ปีแรกแม่จะมีประสบการณ์การทำฟาร์มวัวนมจากนิวซีแลนด์ แต่เมื่อมาทำฟาร์มวัวเนื้อในเมืองไทยต้องเรียนรู้ใหม่ ลองผิดลองถูกในการพัฒนาระบบการจัดการฟาร์มปศุสัตว์ จนกระทั่งในปัจจุบันเป็นฟาร์มที่มีการจัดการที่ประสิทธิภาพสามารถดูแลวัวได้ถึง 400 ตัว โดยการสร้างระบบลูกข่ายที่รับวัวแม่พันธุ์จากฟาร์มไปเลี้ยงรายละเอียด 3-10 ตัวเพื่อแบ่งลูกวัวกัน ลูกตัวแรกเป็นของเจ้าของแม่พันธุ์วัว ส่วนลูกตัวที่ 2 เป็นของผู้เลี้ยงวัว โดยผู้เลี้ยงต้องมีคอกปศุสัตว์ที่มีหลังคาบางส่วนให้วัวได้อาศัยร่มเงาและเทคอนกรีตเพื่อเป็นรางให้อาหารวัว รวมทั้งมีพื้นที่ปลูกหญ้าเพื่อเป็นอาหารวัว ทั้งนี้ผู้เลี้ยงต้องรับผิดชอบให้อาหาร ฉีดวัคซีน และผสมเทียมแม่พันธุ์วัวเพื่อให้ได้ลูกวัวออกมาแบ่งกันตามที่ตั้งกลงกันไว้ ทำให้เกษตรกรในชุมชนที่เป็นลูกข่ายมีอาชีพและรายได้ ส่วนแม่ข่ายสามารถกระจายวัวที่มีอยู่ 400 ตัวไปให้ชุมชนใกล้เคียงเลี้ยงไม่ต้องดูแลอยู่ในฟาร์มตนเองเท่านั้น นอกจากนั้นฟาร์มยังมีเครือข่ายผู้ผลิตลูกวัวอีกหลายร้อยรายที่ซื้อขายลูกวัวกันอยู่ในจังหวัดขอนแก่น สุรินทร์ ชัยภูมิ บุรีรัมย์ เป็นต้น เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนปรับปรุงพันธุ์ระหว่างฟาร์มต่างๆ

กลุ่มผู้เลี้ยงวัวในชุมชนใกล้เคียงได้รวมกลุ่มกันมีสมาชิกลงทะเบียนจำนวน 50 คน ได้ขอจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้กรณีศึกษาที่เป็นภรรยาชาวต่างชาติเป็นประธานกลุ่ม มีกรรมการ 17 คน ประชุมกันทุกวันที่ 10 ของเดือน สมาชิกร่วมกันทำโครงการเกษตรแปลงใหญ่ 39 คน ขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

การเกษตร(ธกส.) 6 ล้านกว่าบาท โดยสมาชิกแต่ละคนกู้เงิน 150,000 บาทเพื่อซื้อวัวแม่พันธุ์ 3 ตัว มีเงื่อนไขการชำระหนี้ภายใน 5 ปี ให้งดชำระหนี้ในปีแรก ปีที่ 2-5 ต้องชำระหนี้ปีละ 40,000 บาท สมาชิกได้รับคำแนะนำในการเลี้ยงวัวจากเจ้าของฟาร์มที่เป็นประธานกลุ่ม เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยขอนแก่นเกี่ยวกับการปลูกหญ้า การดูแลแม่พันธุ์วัว การให้ยาป้องกันรักษาโรค การถ่ายพยาธิ การผสมเทียม เป็นต้น โดยสมาชิกแต่ละหมู่บ้านมีกรรมการดูแลกำกับตนเอง ลูกวัวตัวผู้สมาชิกจะเลี้ยงอยู่ 1 ปีครึ่งถึง 2 ปีก่อนจำหน่ายเป็นวัวเนื้อ เกษตรกรบางรายไม่เลี้ยงลูกวัวตัวผู้เองเมื่ออายุได้ 4-5 เดือนจะนำมาขายให้ฟาร์มของประธานกลุ่มเพื่อขุนขาย นอกจากนั้นประธานวิสาหกิจชุมชนยังทำหน้าที่ประสานตลาดที่เป็นสหกรณ์รับซื้อวัวขุนไปชำแหละเนื้อส่งให้ภัตตาคารต่อไป (สัมภาษณ์สามีและนางนอม, 16 มกราคม 2562)

สามีชาวต่างชาติมีความรู้ในการทำฟาร์มโคจากประเทศบ้านเกิดของตนเอง เมื่อมาอยู่เมืองไทยได้ใช้ความรู้เดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่จากคำแนะนำจากนักวิชาการในการเลี้ยงวัวและการจัดการฟาร์มให้ถูกหลักสุขาภิบาลเพื่อป้องกันการระบาดของโรคสัตว์ ทั้งนี้การทำฟาร์มในต่างประเทศการจ้างแรงงานมาช่วยดูแลฟาร์มหาแรงงานยากและค่าแรงค่อนข้างสูง เมื่อสามีชาวต่างชาติได้เรียนรู้วัฒนธรรมไทยจากการไปมาหาสู่กันในการติดต่อซื้อวัตถุดิบในท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นส่วนผสมทำอาหารวัว ก่อให้เกิดความรู้จักคุ้นเคยกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับสามีชาวต่างชาติ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันก่อให้เกิดความร่วมมือกันทางการผลิต โดยการสร้างเครือข่ายลูกฟาร์มในการเลี้ยงวัวเนื้อและรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชน เกิดเป็นเครือข่ายผู้ผลิตในพื้นที่ ทางการตลาดได้สร้างเครือข่ายกับสหกรณ์ที่จำหน่ายเนื้อวัวขุนให้ภัตตาคาร ภรรยาคนไทยที่เคยเป็นแม่ค้ามาก่อนได้ใช้ความรู้และประสบการณ์สร้างความร่วมมือทางการตลาด รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการขายแลกเปลี่ยนพันธุ์วัวระหว่างกันในภาคอีสาน คู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมได้เปิดใจเรียนรู้ความรู้ใหม่ทางวิชาการผสมผสานกับความรู้จากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพของตนเอง ทำการผลิตและสร้างเครือข่ายทางการผลิตและตลาด เป็นพื้นที่ทางสังคมที่สร้างขึ้นเป็นเครือข่ายทางสังคมในระดับภูมิภาคอีสาน แบ่งบทบาทหน้าที่และผลประโยชน์กัน เป็นการสร้างวัฒนธรรมจากการปฏิบัติในระบบการผลิตร่วมกัน

การเรียนรู้การผลิตอีกกรณีศึกษาหนึ่งหลังจากภรรยาชาวไทยไปใช้ชีวิตอยู่กับสามีที่ต่างประเทศระยะเวลาหนึ่งได้ตัดสินใจเดินทางกลับมาอยู่บ้านเกิดที่ขอนแก่นมองหาช่องทางในการประกอบอาชีพจึงเข้าไปในเว็บไซต์ที่แนะนำการประกอบอาชีพของภรรยาฝรั่ง มีภรรยาฝรั่งคนหนึ่งลงข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงกึ่งก้ามแดงที่ทำเป็นอาชีพเสริม จึงเกิดความสนใจได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลการเลี้ยงกึ่งก้ามแดงที่นักวิชาการแนะนำไว้ในเว็บไซต์ต่างๆ เพิ่มเติม จนเกิดความมั่นใจตัดสินใจเลี้ยงกึ่งก้ามแดง เริ่มจากการขุดท้องร่องรอบที่นา 16 ไร่เพื่อเลี้ยงกึ่งก้ามแดงในระบบอินทรีย์ โดยไปหาเก็บสาหร่ายจากแหล่งน้ำธรรมชาติในชุมชนและจากอ่างเก็บน้ำของเขื่อนอุบลรัตน์ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนนักมาเป็นอาหารของกึ่งก้ามแดง ใส่เกลือสินเธาว์ลงไปในห้องร่องเพื่อให้กึ่งลอกคราบ กึ่งก้ามแดงราคา กิโลกรัมละ 300-400 บาท เป็นอาชีพของครอบครัวได้ โดยมีพ่อแม่ที่เป็นเกษตรกรช่วยเลี้ยงกึ่งก้ามแดง สามีชาวเยอรมันช่วยติดต่อตลาดทางอินเทอร์เน็ตที่เป็นภัตตาคารอาหารและพ่อค้าที่รับซื้อกึ่งไปจำหน่ายที่กรุงเทพฯ (สัมภาษณ์สามีและนางภรรยา, 20 ก.พ. 62)

ครอบครัวแต่งงานข้ามวัฒนธรรมเรียนรู้จากประสบการณ์ในการผลิตและแสวงหาความรู้ใหม่จากนักวิชาการและอินเทอร์เน็ตผสมผสานความรู้เพื่อการผลิตและการตลาด การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตและการตลาด ดังนั้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันไม่เพียงการเรียนรู้วัฒนธรรมการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมเท่านั้น แต่คู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมเรียนรู้ระบบการผลิตในระบบทุนนิยมที่มีการแบ่งงานกันทำตามทักษะ ความรู้ความสามารถและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ของแต่ละฝ่ายสร้างความร่วมมือทางการผลิตและตลาดซึ่งได้รับผลประโยชน์ร่วมกันสร้างวัฒนธรรมและพื้นที่ทางสังคมจากระบบการผลิตที่ประชาชนได้ปฏิบัติการร่วมกันในชีวิตประจำวัน

เรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมต่อปัญหาภาวะโลกร้อน

จากการที่ภรรยาชาวอิสานได้ไปใช้ชีวิตในประเทศตะวันตกกับสามีชาวต่างชาติทำให้เห็นวัฒนธรรมและระบบการจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจที่สังคมไทยควรเรียนรู้และพัฒนาวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตและการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

ซึ่งต้องสร้างการเรียนรู้ในคนรุ่นใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในอนาคต

ในหลายประเทศครอบครัวมีถึงผ้าใส่สินค้าที่ซื้อจากห้างสรรพสินค้าเพื่อลดการใช้ถุงพลาสติก ถ้าใครต้องการถุงพลาสติกใส่สินค้าต้องจ่ายค่าถุงพลาสติก เป็นการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภค บรรจุผลิตภัณฑ์ที่นำกลับมาใช้ใหม่ได้ในเมืองจะมีตู้เพื่อรับซื้อน้ำไปรีไซเคิลกระจายอยู่ทั่วเมืองเพื่อความสะดวกแก่ผู้บริโภค ตัวอย่างขวดน้ำพลาสติกผู้บริโภคสามารถนำไปขายที่ตู้ที่รับซื้อเพื่อนำไปรีไซเคิลโดยจะได้คู่ของที่เป็นมูลค่านำไปซื้อสินค้าได้ บางแห่งผู้บริโภคนำบรรจุภัณฑ์มาแลกซื้อคืนจะได้รับส่วนลดราคาสินค้า การรับคืนขยะไปสู่การรีไซเคิลนำกลับมาใช้ใหม่ เป็นมาตรการจูงใจทางเศรษฐศาสตร์ที่ทำให้ขยะมีมูลค่าทำให้ประชาชนร่วมมือกันลดการสร้างขยะ บางเมืองการจัดการขยะมีการคัดแยกขยะอย่างเป็นระบบและอย่างจริงจัง ตัวอย่างประเทศนอร์เวย์่านที่มีประชาชนอาศัยอยู่หนาแน่นจะมีสถานที่ที่ทุกครัวเรือนนำขยะทุกประเภทไปที่ศูนย์คัดแยกขยะได้ โดยมีพนักงานจัดการคัดแยกขยะนำไปรีไซเคิล ในบางเมืองมีการปลูกฝังการปลูกป่าทดแทนแม้ในพื้นที่ส่วนบุคคล เมื่อเจ้าของที่ดินตัดต้นไม้ออกแล้วต้องปลูกต้นไม้ทดแทนในพื้นที่นั้นด้วย (สัมภาษณ์สามีและนางคนธ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562) การจัดการขยะและการปลูกป่าทดแทนดังกล่าวภรรยาคนไทยได้เรียนรู้จากการไปใช้ชีวิตอยู่ในประเทศตะวันตก พบว่าสถาบันในสังคมสร้างการเรียนรู้และปฏิบัติเช่นนั้นจนเป็นวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน ทั้งในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ทุกองค์กรปฏิบัติเช่นเดียวกัน จึงก่อให้เกิดแนวคิดและการปฏิบัติเพื่อสิ่งแวดล้อม

เมื่อสามีชาวต่างชาติมาใช้ชีวิตในสังคมไทยมองเห็นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่นการเผาในที่โล่งแจ้งไม่ว่าการเผาใบไม้และวัชพืชเพื่อเตรียมพื้นที่ในการเพาะปลูก การเผาไร่อ้อยเพื่อการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่สะดวกรวดเร็วขึ้น พฤติกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดมลพิษ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ก่อให้เกิดความรำคาญจากควันและเขม่าจากการเผาไหม้ที่ปลิวมาซึ่งที่อยู่อาศัยและก่อให้เกิดภาวะโลกร้อน ที่ประเทศอังกฤษใช้เครื่องสับใบไม้ วัชพืชเพื่อใช้ทำปุ๋ยหมัก สามีชาวต่างชาติมีความเห็นว่าคุณคนไทยรุ่นปัจจุบันคงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมการเผาในที่โล่ง

แจ้งได้ จำเป็นต้องสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนจนตระหนักด้วยตนเอง จึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมในการเผาในที่โล่งแจ้งได้ (สัมภาษณ์ สามีและนางพร, 18 มกราคม 2562)

นอกจากนั้นสามีชาวต่างชาติมองเห็นประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดมลพิษซึ่งส่งผลกระทบต่อภาวะโลกร้อนที่สำคัญในเมืองไทย คือมาตรฐานเครื่องยนต์ในประเทศไทยเป็นเครื่องยนต์ที่ปล่อยไอเสียตามมาตรฐาน Euro 4 ซึ่งมีแผนจะปรับปรุงมาตรฐานเครื่องยนต์สู่มาตรฐาน Euro 5 ให้เร็วขึ้นใน 2 ปีข้างหน้า เมืองไทยมีการใช้รถยนต์กันมากการยกระดับมาตรฐานเครื่องยนต์ให้ได้มาตรฐานสูงขึ้นจะช่วยลดมลพิษได้มาก โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ที่มีการใช้รถยนต์จำนวนมากต้องควบคุมการใช้รถยนต์ในต่างประเทศจะมีด่านตรวจจควันพิษก่อนเข้าเมืองถ้าควันพิษเกินมาตรฐานรถยนต์คันนั้นจะไม่ได้รับอนุญาตให้ขับเข้าไปในเมือง บางเมืองมีการจำกัดรถยนต์ที่จะขับเข้าเมืองโดยการเก็บเงินถ้าจะขับรถเข้าเมืองเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนใช้ขนส่งสาธารณะแทนรถส่วนบุคคล(สัมภาษณ์ สามีชาวต่างชาติและนางพร, 2 ตุลาคม 2561) จากข้อเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของโสภารัตน์ จารุสมบัติ (2551) พบว่าปัจจุบันการกระทำของมนุษย์มีส่วนสำคัญทำให้เกิดภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก กิจกรรมของมนุษย์ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศซึ่งเกิดจากการเผาไหม้ของเชื้อเพลิงฟอสซิลส่งผลให้โลกร้อนเร็วขึ้น ประเทศไทยมีการประเมินปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยออกมาในปี พ.ศ. 2541จากสาขาการผลิตต่างๆ พบว่าสาขาพลังงานปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากที่สุด

วัฒนธรรมการตั้งคำถามและการถกเถียงต่อภาวะโลกร้อน

อย่างไรก็ตามความคิดเห็นต่อปัญหาภาวะโลกร้อน ชาวต่างชาติบางคนมีทัศนคติว่าเราต้องศึกษาปัญหานี้ให้รอบด้าน ครอบคลุมอย่างชัดเจนโดยไม่เชื่อแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งเท่านั้น ตัวอย่างในตะวันตกบางกลุ่มเสนอผลการศึกษาคาร์บอนไดออกไซด์ (CO2) ในชั้นบรรยากาศระดับสูงพบว่าไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก ได้เสนอแนวคิดว่าการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกเป็นวงจรที่เกิดขึ้นในระยะยาวมากไม่แน่ใจว่าพฤติกรรม

ของมนุษย์สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศโลกได้มากน้อยแค่ไหน ภาวะโลกร้อนที่เกิดจากกิจกรรมชาติที่พ่นมลพิษออกมา น่าจะรุนแรงกว่าการกระทำของมนุษย์มาก เช่น การระเบิดของภูเขาไฟที่พ่นฝุ่นละอองและมลพิษออกมาจำนวนมากอาจส่งผลให้เกิดภาวะโลกร้อน อีกทั้งมองว่าการนำเสนอปัญหาภาวะโลกร้อน บางครั้งเป็นเรื่องทางการเมืองและผลประโยชน์หรือไม่ เช่น เพื่อการเก็บภาษี การต้องการขายสินค้าที่โฆษณาว่าลดภาวะโลกร้อน การนำเสนอว่าน้ำมันจากฟอสซิล กำลังจะหมดจากโลกในปีนั้นๆ นี้ เมื่อเวลาผ่านไปมีการค้นหาน้ำมันใหม่ น้ำมันยังไม่หมดจากโลกตามที่คาดการณ์ไว้ (สัมภาษณ์สามีชาวต่างชาติ 2 คน, 2 ตุลาคม 2561 และ, 20 ก.พ. 62)

เทคโนโลยีเกี่ยวกับพลังงานทดแทนที่เชื่อเป็นพลังงานสะอาด ช่วยลดปัญหาภาวะโลกร้อนควรได้รับการศึกษาและนำเสนอให้ชัดเจน เช่น รถยนต์ที่ใช้พลังงานไฟฟ้า ต้องมีการผลิตพลังงานไฟฟ้าเพื่อใช้ในรถยนต์ การได้มาซึ่งพลังงานไฟฟ้าสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือไม่ การใช้พลังงานแสงอาทิตย์โดยเทคโนโลยีโซลาเซลล์ เมื่อใช้งานไประยะหนึ่งโซลาเซลล์ผลิตพลังงานไฟฟ้าลดลงเรื่อยๆ จะทำอย่างไร เมื่อใช้ไป 20-25 ปี โซลาเซลล์หมดอายุใช้งานกลายเป็นขยะที่มีพิษหรือไม่ เราจะจัดการขยะมีพิษอย่างไร คู้มค่าหรือไม่ในการส่งเสริมการใช้โซลาเซลล์ ครอบครัวที่ใช้ไฟขนาดไหนจึงจะคู้มค่า ในการลงทุนใช้โซลาเซลล์ พลังลมมีเพียงพอหรือไม่ที่ผลิตไฟฟ้า กังหันลมจะกลายเป็นขยะที่ก่อปัญหามลพิษหรือไม่ เหล่านี้เป็นแนวคิดหรือมุมมองที่ถูกตั้งคำถามต่อการมองปัญหาภาวะโลกร้อนและเทคโนโลยีสะอาดที่ถูกนำเสนอเพื่อแก้ปัญหาภาวะโลกร้อน เรามีความรู้ที่ครอบคลุมรอบด้านชัดเจนเพียงพอหรือยัง ประเด็นคำถามซึ่งสามีชาวตะวันตกบางคนได้สะท้อนทำให้เราควรเปิดพื้นที่ให้สังคมได้ศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยน ถกเถียงกันด้วยความรู้ทางวิชาการกันให้เป็นที่ยอมรับร่วมกันในสังคมแน่นอนอาจเป็นข้อตกลงที่เห็นร่วมกันในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง เมื่อเกิดความรู้ใหม่เป็นที่ยอมรับร่วมกันก็ปรับเปลี่ยนข้อตกลงและการปฏิบัติการร่วมกันในสังคมใหม่ได้ นี่คือวัฒนธรรมที่มีพื้นที่ถกเถียงแลกเปลี่ยนกันด้วยเหตุผลโดยอิสระและมีเสรีภาพ เพื่อหาข้อตกลงในการปฏิบัติร่วมกันในสังคมโดยการเคารพกันอย่างเท่าเทียม

สรุปและอภิปรายผล

ครอบครัวแต่งงานข้ามวัฒนธรรมเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมจากการใช้ชีวิตร่วมกันในต่างประเทศและสามีมาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอีสานบ้านเกิดของภรรยา ทำให้เกิดการยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรมมีการปรับตัวและผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการดูแลช่วยเหลือกันของครอบครัวในชุมชนอีสานซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนั้นเกิดการการใช้ความรู้และประสบการณ์เดิมในการทำการผลิตผสมผสานกับความรู้ใหม่จากคำแนะนำจากนักวิชาการทำการผลิตทางการเกษตรและการตลาด สร้างเครือข่ายผู้ผลิตในชุมชน เครือข่ายการซื้อขายผลผลิตและพันธมิตรวิสาหกิจอีสาน เป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่ร่วมมือกันในการผลิตทางการเกษตรที่ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการสร้างวัฒนธรรมจากการที่ประชาชนได้ปฏิบัติการร่วมกัน โดยการที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกัน เคารพให้เกียรติกัน ร่วมมือกันในการผลิตและตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน

นอกจากนั้นภรรยาชาวอีสานเรียนรู้วัฒนธรรมในการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ทุกคนเคารพกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อตนเองและสาธารณะอย่างเท่าเทียมกัน เด็กและผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถโต้แย้งผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาได้ด้วยเหตุผล วัฒนธรรมเหล่านี้หล่อหลอมและสร้างขึ้นจากครอบครัว โรงเรียนและสถาบันในสังคมผ่านการปฏิบัติร่วมกันจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่แฝงฝังในองค์กรต่างๆ และวิถีชีวิตของผู้คน ภรรยาชาวอีสานยังเรียนรู้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน เมื่อประชาชนทำงานมีรายได้ต้องจ่ายภาษีให้รัฐในอัตราที่กำหนดเพื่อรัฐจะได้มีทรัพยากรเพียงพอต่อการจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานให้ประชาชนได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นการเรียนรู้ของภรรยาคนไทยและสื่อสารกันในชุมชนของตนเองเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมและแรงปรารถนาอยากให้เกิดวัฒนธรรมความเสมอภาคในสังคมไทย

ในด้านการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะอย่างเป็นระบบทั้งในระดับครอบครัวและสังคม การแยกขยะและส่งเสริมการนำกลับมาใช้ใหม่หรือรีไซเคิลโดยใช้มาตรการแรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์ที่คิดมูลค่าให้ภาชนะที่ผู้บริโภคนำมาขายคืนให้นำไปรีไซเคิลกลับมาใช้ใหม่ ในระดับสังคมพัฒนาการใช้มาตรฐานเครื่องยนต์

ที่ปล่อยมลพิษออกมาน้อยลง ปัญหาการเผาในที่โล่งแจ้งส่งผลต่อการเก็บสะสมคาร์บอนไว้ในดินและมวลชีวภาพที่อยู่เหนือพื้นดินลดลงทำให้คาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มขึ้นในบรรยากาศก่อให้เกิดภาวะโลกร้อน หน่วยงานต่างๆ ที่ต้องแก้ปัญหาคาร์บอนในที่โล่งแจ้งอย่างจริงจัง จำเป็นต้องสร้างพื้นที่ทางสังคมให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นในการหาข้อตกลงร่วมกันในทางการปฏิบัติที่เป็นจริงได้

สามีชาวต่างชาติมองว่าการเผาในที่โล่งแจ้งก่อให้เกิดภาวะโลกร้อนต้องสร้างการเรียนรู้และก่อให้เกิดความตระหนักขึ้นในสังคมไทยแม้หวังการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นนี้ไม่ได้แต่คนรุ่นต่อไปจะเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของบัวพันธ์ พรหมพักพิงและคณะ (2555) พบว่าการเผาเพื่อความสะดวกในการไถเตรียมดิน หรือเพื่อต้องการกำจัดวัชพืชและแมลงศัตรูพืชจะมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงสมบัติของดินทั้งทางด้านกายภาพ เคมี และชีวภาพ เนื่องจากความร้อนจากการเผาทำให้โครงสร้างของดินเปลี่ยนแปลง ดินสูญเสียอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหาร ทำให้คาร์บอนและอินทรีย์วัตถุในดินเมื่อถูกเผาจะกลายเป็นก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สูญเสียไปในบรรยากาศ เมื่อเปรียบเทียบแหล่งสะสมคาร์บอนพบว่า ดินมีศักยภาพเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอนสูงสุด รองลงมาคือ มวลชีวภาพเหนือพื้นดิน มวลชีวภาพใต้ดิน และเศษซากพืชตามลำดับ ดังนั้นเราจึงไม่ควรเผาในที่โล่งแจ้งเพราะทำให้คาร์บอนที่เก็บสะสมในมวลชีวภาพบนดินกลายเป็นคาร์บอนไดออกไซด์ไปในบรรยากาศก่อให้เกิดภาวะโลกร้อน

การเรียนรู้ถึงความแตกต่างในมุมมองต่อปัญหาภาวะโลกร้อนควรทำให้เราต้องเปิดพื้นที่ทางสังคมให้นำความรู้ที่แตกต่างกัน มาแลกเปลี่ยน ถกเถียงกันด้วยเหตุผลทางวิชาการให้สังคมยอมรับ หาข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้สังคมยึดถือปฏิบัติร่วมกันด้วยความยินยอมพร้อมใจในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เมื่อเวลาเปลี่ยนไป สถานการณ์เปลี่ยนไป และค้นพบความรู้ใหม่ๆ นำมาสู่การแลกเปลี่ยน ถกเถียงเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันใหม่ได้ เป็นวัฒนธรรมที่ให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เคารพความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เคารพความเท่าเทียม เสมอภาคกันในสังคมเป็นวัฒนธรรมที่เราควรร่วมกันสร้างขึ้น ดังที่โสภารัตน์ จารุสมบัติ (2551) กล่าวว่าอนุภูมิภาคของโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามธรรมชาติ เช่น เกิดจากการเอียงของแกนโลก การเปลี่ยนขั้วแม่เหล็ก

โลก การแผ่รังสีจากดวงอาทิตย์ การเกิดของภูเขา อุณหภูมิของพื้นผิวโลก การมีคาร์บอนในชั้นบรรยากาศมาก เป็นต้น แต่ในปัจจุบันพบว่าผลกระทบของมนุษย์มีส่วนสำคัญทำให้เกิดภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก กิจกรรมของมนุษย์ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศซึ่งเกิดจากการเผาไหม้ของเชื้อเพลิงฟอสซิลส่งผลให้โลกร้อนเร็วขึ้น เกิดสภาพลมฟ้าอากาศแปรปรวนมากขึ้น ภาวะฝนแล้ง ฝนตกหรือพายุเพิ่มความรุนแรงขึ้น พื้นที่ใกล้ทะเลอาจถูกน้ำท่วมได้ วัฒนธรรมการตั้งคำถามและถกเถียงกันตามหลักวิชาการอย่างมีเหตุผลเช่นนี้เพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในสังคมเป็นวัฒนธรรมของเสรีภาพ การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันเป็นหนทางที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยสันติ

ดังนั้นจากการใช้แนวคิดพหุวัฒนธรรมในการศึกษาการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของคู่สมรสที่แต่งงานข้ามวัฒนธรรมเป็นการศึกษาระดับครอบครัวที่ประชาชนปฏิบัติและการผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมกันเอง แต่น่าพิจารณาต่อการตั้งคำถามของบัณฑิต ไกรวิจิตร (2563) ที่มองการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระดับรัฐชาติกับผู้อพยพมาใหม่ของคนกลุ่มน้อยเป็นอย่างไร มีความหวังหรือไม่ บัณฑิตมองว่าหากความเป็นเจ้าบ้านอันอบอุ่นหรือการโอบรับชนกลุ่มน้อย ผู้อพยพมาใหม่และคนที่แตกต่างทางวัฒนธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยชนกลุ่มน้อยพยายามหลอมรวมตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งในสังคมให้ได้ หากเกิดขึ้นได้ คือสร้างบูรณาภาพได้ การแสดงออกความเป็นเจ้าบ้านอันอบอุ่นคือเครื่องมือสำคัญในการจัดองค์กรทางสังคมเพื่อส่งเสริมความแตกต่างและสอดคล้องกันของสถาบันทางสังคม ตัวอย่างผู้อพยพวัยรุ่นชาวมุสลิมที่ปรับตัวผสมกลมกลืนกับคนในประเทศได้ จะได้รับการยอมรับจากวัยรุ่นชาวเนเธอร์แลนด์มากกว่าคนที่ไม่ปรับตัว อย่างไรก็ตามการบูรณาภาพแตกต่างจากการผสมกลมกลืนที่เคยใช้มาก่อนหน้านั้น เพราะว่าการผสมกลมกลืนคือการบังคับ ควบคุมหรือครอบงำให้ความแตกต่างหายไป ส่วนแนวทางพหุนิยมทางวัฒนธรรมยึดโยงคนเข้าด้วยกันโดยมีคุณค่าในระบอบประชาธิปไตยเป็นพื้นฐาน คือ เสรีภาพ ความเท่าเทียมและความเสมอภาค ให้ความสำคัญต่ออัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยว่ามีความเท่าเทียมกันกับอัตลักษณ์ของชนส่วนใหญ่และลดความสำคัญของอัตลักษณ์แห่งชาติลง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม ก็คือ “ความหลากหลายระหว่างวัฒนธรรมและ

วัฒนธรรมที่เพิ่มความแตกต่าง” วัฒนธรรมที่แตกต่างควรอยู่ร่วมกันอย่างไร เพราะหากเขาอยู่ร่วมกันได้ วิธีการปฏิบัติทางวัฒนธรรมก็จะมีร่วมกันได้ในที่สุด เป็นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชยันต์ วรรณะภูดี. (2555). สื่อประกอบคำบรรยาย “กระบวนการค้น วิถีวิทยาและองค์ความรู้ด้านพหุวัฒนธรรม” ใน การประชุมและเสวนาวิชาการ เรื่อง การศึกษาพหุวัฒนธรรม. ขอนแก่น. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก (บรรณาธิการ). (2558). วัฒนธรรมคืออำนาจ ปฏิบัติการแห่งอำนาจ ตัวตนและชนชั้นใหม่ในพื้นที่วัฒนธรรม. ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา. ศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ. (2555). การประเมินคุณประโยชน์ของระบบนิเวศการเปลี่ยนแปลงและผลความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์. กลุ่มวิจัยความอยู่ดีมีสุขและการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บัณฑิต ไกรวิจิตร. (2563). “พหุนิยมทางวัฒนธรรม” ในช่วงเวลาวิกฤติ. วารสารไทยคดีศึกษา, 17(1), 150-184.
- พัชรินทร์ ลาภานันท์. (2549). การสังเคราะห์องค์ความรู้ พลวัตและแนวทางการวิจัย: การศึกษาการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมของผู้หญิงในสังคมอีสาน. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง, 2(3), 1-36.
- ยศ สันตสมบัติ. (2551). อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมือง วัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน): กรุงเทพฯ
- วรวิมล โธมัสตันพันธ์. (2551). ทูตทางสังคมกระบวนการทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม. สำนักพิมพ์พิลิกส์เซ็นเตอร์: กรุงเทพฯ

- สุริชัย หวันแก้ว.(บรรณาธิการ) (2558) *รหัสวัฒนธรรม บทบาททวนความเข้าใจว่าด้วย “คนไทย”และสังคมไทย*. ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา ศูนย์ภูมิภาค ด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- โสภารัตน์ จารุสมบัติ. (2551). นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ
- ศรีหทัย เวลล์ส. (2559). *ตัวตนแลพื้นที่ทางสังคมของ “ภรรยาฝรั่ง” ในบริบทครอบครัว ต่างวัฒนธรรม*. ศึกษานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศึกษานิพนธ์บัณฑิตสาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อรรวรรณ โพลิดา. (2556). *การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางด้าน สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลหนอง กุงชนสาร*. รายงานการศึกษาอิสระหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัย ขอนแก่น.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2552). ใน สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร์ (บรรณาธิการ). *มานุษยวิทยา ปะทะวัฒนธรรมศึกษา: ยกเครื่องเรื่องวัฒนธรรมศึกษา. การประชุมประจำปี ทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 7*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ มหาชน).
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *จินตนาการทางมานุษยวิทยาแล้วย้อนมองสังคมไทย*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์.(บรรณาธิการ)(2558). *กำกับกำปาก งานวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่.
- Lave, Jean and Wenger, Etienne. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lapanun, Patcharin. (2013). *Logics of Desire and Transnational Marriage Practices in a Northeastern Thai Village*. Faculty of Social Science. Vrije Univrrsity, Amsterdam.
- Wenger, Etienne. (1998). *Community of Practice Learning, Meaning and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.